

de l'Edat Mitjana, un patrimoni important que els féu figurar entre els principals magnats catalans, i a ningú se li ocorre per això considerar com a català el comtat de Foix. (I el mateix que diem d'Urgell podríem dir del Pallars, aproximadament.) El comtat d'Urgell, justament, des de Guifré el Pilós estigué en mans de la família de Barcelona. Guifré I i Borrell II regiren conjuntament els dos comtats de Barcelona i Urgell; i els altres comtes urgellitans es distingiren sempre per la gran amistat i cooperació que prestaren als comtes barcelonesos, tan emparentats amb ells. Que hi hagué un comte d'Urgell, dit el de Barbastre qui va intervenir a favor del rei d'Aragó en la lluita contra els musulmans? També en aquesta ocasió ajudaren al rei aragonès altres magnats catalans i diversos senyors francesos. I en la sèrie dels comtes urgellitans més d'un n'hi hagué, per altra part, que, per raó d'enllaços familiars, actuà a Castella. Però l'acció constant i fonamental que la dinastia urgellitana desenrotllà dintre el nostre país fou gairebé sempre en col·laboració estreta amb els comtes de Barcelona, amb els quals tenia l'enllaç no sols del parentiu, sinó també de la comunitat fonamental originària. En el problema de la reconquesta de Lleyda en relació a la incorporació d'aquesta ciutat a Catalunya o Aragó, el senyor Giménez Soler, tractant d'impugnar la catalanitat de Lleyda, addueix alguna prova que no és pas admissible, com per exemple la que esmenta de l'*Instrumentum de dessensionibus et quaerimoniis inter majores cives et populum Ilerdae promotis*, on s'estableix que els qui siguin elevats a certes magistratures hauran de jurar «tot mantenint llur fidelitat al rei d'Aragó». Podem ben dir, en contra de l'argument del senyor Giménez Soler, que són nombrosos els documents o textos d'indubitable caràcter català on el monarca és esmentat sols amb el títol de rei d'Aragó, com a primer de la sèrie dels seus títols. En aquesta qüestió de la catalanitat de Lleyda i amb relació a la tesi del Sr. Giménez Soler, podem dir, amb Rovira i Virgili, que no veiem cap inconvenient a reconèixer la part de veritat que hi ha en les al·legacions respecte que al principi hi va haver una indeterminació de frontera i un cert flotament del caràcter jurídic de la Lleyda reconquistada, la qual rebé alhora influències catalanes i aragoneses; però en concretar-se i destriar-se les dues entitats nacionals, Lleyda, per la seva indiscutible catalanitat lingüística, gravità, com tota la seva comarca, cap a Catalunya i de Catalunya formà part sempre més. L'elogi que el Sr. Giménez Soler fa de la política i de la personalitat del comte Ramon Berenguer IV de Barcelona la subscrivim íntegra; però no compartim, en canvi, els seus atacs contra el rei Jaume, encara que reconeguem algunes greus equivocacions i debilitats d'aquest. Ens sembla extraordinàriament injusta la desvaloració que pretén fer el Sr. Giménez Soler de la personalitat i del conjunt de l'obra de govern del rei Conqueridor. La conclusió que treiem de la lectura del treball del Sr. Giménez és que molt hi ha a revisar realment en la qüestió que ha plantejat, i que si bé varies de les consideracions que exposa podran ésser acceptades o almenys hauran d'ésser tingudes en compte, altres, escrites amb més fogositat que comprovat fonament, no se sostindran pas en definitiva. Cal agrair-li, tan mateix, que hagi remogut problemes que, malgrat llur interès, estaven en certa manera estancats o eren massa rutinàriament explicats per historiadors nostres.

El tercer Congrés d'Història de la Corona d'Aragó

En el Congrés d'Osca va ésser acordat que el tercer d'aquests Congressos es celebrés a València i que la seva organització fos encomanada al «Centre de Cultura Valenciana». Així es féu; i en la dita ciutat va tenir lloc, durant els dies 1 a 6 de juliol de 1923, el Congrés dedicat a l'estudi del període històric comprès entre la mort de Jaume el Conqueridor i la proclamació del rei Ferran d'Antequera.

El primer volum d'actes i memòries d'aquest Congrés ha estat publicat en 1925. Per altra part, sabem que està ja en premsa el segon, en el qual, entre altres treballs, hi haurà un estudi del malaguanyat Mossèn Manuel Betí, referent al Maestrat com estat pontifici del papa Pere de Luna, i el documentadíssim *Itinerari de l'infant Joan*, redactat per l'infadigable investigador En Daniel Girona Llagostera. Dels articles i monografies editats en el primer volum del Congrés de València, després de fer esment dels següents: *Sobre un síntoma mental de Giner Rabaça*, per P. Gómez Martí (treball referent al compromissari valencià de Casp, que fou declarat mentalment incapaç per a prendre part en les deliberacions d'aquell Compromís); *La ciudad aragonesa predilecta del rey Pedro IV*, per Ricard del Arco; *Concessionen y privilegios que los reyes de Aragón y Valencia otorgaron a Villarreal (1273-1412)*, per B. Traver García; *Biografía del Venerable D. Francisco Fernández Pérez de Aranda*, per Manuel Esteban, i *Colección de documentos inéditos del Archivo Municipal de*

Zaragoza desde el reinado de Pedro III al de Juan II, per Manuel Abizanda Broto, passem a ocupar-nos amb algun major deteniment d'aquests altres:

La Catedral gòtica de Valencia, per Elies Tormo. En aquest estudi el distingit historiador de l'Art examina el que fou la primitiva catedral gòtica de València, subsistent encara essencialment sota els revestiments i desfiguracions posteriors. Les escasses notícies documentals concorden amb les dades resultants de l'anàlisi arqueològic del monument. El problema de la contextura del temple del segle XIIIe, que correspon al tipus gòtico-cistercienc, presenta modalitats especials de les quals el Sr. Tormo troba l'explicació comparant la catedral valenciana amb l'església de Santa Anna, de Jerusalem. Estudia també el Sr. Tormo l'obra del segon arquitecte de la Catedral, Mestre Nicolau d'Autun, ja en el segle XIVe, i examina altres problemes interessants de la construcció de la seu valenciana. Constitueix, en conjunt, un treball remarcable.

La Relación de Testamentos reales, comunicada al Congrés de València pel qui fou director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, D. Rafel Andrés, està formada per un nombre d'extractes de documents de caràcter testamentari corresponents als monarques de la dinastia barcelonesa des de Pere el Gran i a altres diversos personatges d'aquella família reial, tal com consten en els índexs de l'Arxiu esmentat. Seria interessant completar aquesta relació, no sols afegint-hi la dels documents anàlegs que hi manquin del període històric indicat que puguin trobar-se en altres arxius, sinó ampliant-la també amb els de les èpoques precedents des dels primers comtes catalans i els primitius reis aragonesos, tot consignant, per altra part, d'aquells que hagin estat publicats, el lloc on ho foren.

L'extensa monografia del P. Lluís Fullana sobre *La casa de Lauria en el reino de Valencia* està amplament fonamentada en abundants dades documentals recollides en alguns arxius valencians i en el de la Corona d'Aragó. Des de la vinguda de Roger de Llúria a la cort de Pere el Gran fins a la incorporació definitiva dels estats d'aquesta casa a la Corona.

Tres interessants monografies relatives al moviment urbà en la catorzena centúria a la Corona d'Aragó conté aquest primer volum del tercer congrés històric. És una d'elles la del Sr. Carreras Candi: *Idea de l'avenç urbà de Catalunya al segle XIV*, en la que assenyala el progrés social i administratiu de les principals poblacions catalanes en aquell temps, en el qual les llibertats municipals arribaren al major enrobustiment. Llavors també, segons el Sr. Carreras, les ciutats assoliren el màxim grau d'enfortiment material i econòmic, i, alhora que llurs pobladors augmentaven bastant, llurs organismes rectors empenien dispendioses obres públiques. Les viles, per altra part, o siguin les localitats menors, procuraren imitar les ciutats en privilegis, en fortitud i en importància exterior, i algunes, àdhuc en la nomenclatura, obtingueren la superior consideració de l'orde administratiu fent-se anomenar ciutats. Les localitats dèbils, víctimes freqüentment de les vendes de jurisdiccions fetes pels sobirans a particulars, foren sovint emparades per les ciutats. L'empar i la protecció els cercaven generalment els pobles en la prepotent i privilegiada Barcelona, de la qual vingueren a constituir-se en carrers, gaudint així de les seves prerrogatives, tot acceptant determinades obligacions envers la gran ciutat protectora. Les mancomunitats de llocs foren altra forma d'obtenir aquests major increment o de proveir millor a llur pròpia defensa contra pretensions i greuges dels respectius senyors. En el segle XIVe prengué gran impuls el murallament de les poblacions, particularment durant l'accidentada guerra amb Castella, en temps de Pere el Cerimoniós. No mancaren però, en el segle XIVe, demés d'aquesta guerra, altres flagells que perjudicaren temporalment l'estat de les poblacions catalanes. D'algunes localitats consta la dessolació en què quedaren, a conseqüència de determinades epidèmies, com la de 1348. Algunes de les reformes i millores urbanes, ampliació de places i carrers, construcció d'edificis comunals i eixamplis de la ciutat que en aquella centúria es realitzaren a Barcelona i altres llocs de Catalunya són dignes d'atenció, així com també els problemes de la construcció de clavegueres, abastiment d'aigua, empedrat de carrers i altres serveis públics durant aquella època; de tot el qual tracta el Sr. Carreras en el seu estudi, ben nodrit de dades.

Altra de les al·ludides monografies és la del Sr. Josep Rodrigo Pertegás: *La urbe valenciana en el segle XIV*, remarcable treball d'investigació històrica sobre les modificacions que en la seva topografia va sofrir la ciutat de València en l'últim quart del segle XIIIe i durant el transcurs del XIVe. Per fer ordenadament l'estudi de l'evolució topogràfica de la dita ciutat en el període dels reis de la dinastia de Barcelona posteriors a Jaume I, el Sr. Rodrigo Pertegás procedeix segons el següent plan: s'ocupa dels edificis religiosos i civils que en aquella època varen alçar-se en els suburbis de la part Nord de la ciutat i que, separats pel riu, formaven en certa manera com una població apart; esmenta, a continuació, els ponts construïts sobre el Túria per a facilitar comu-

nicacions, ja llavors freqüentíssimes, entre els dits ravals i la ciutat; i després descriu detalladament l'interior de la ciutat, per a la qual cosa es basa en la divisió territorial cívico-eclesiàstica de la demarcació parroquial que decretà Jaume I i que amb lleugeres variants ha subsistit fins a present, formant un conjunt del recinte murallat i dels ravals més immediats; i, finalment, estudia la construcció de les noves muralles i portes en 1356 i dóna una ullada general al nou recinte murallat, fent notar l'extensió dels terrenys intraurbans que a principis del segle XV estaven encara sense urbanitzar. Tal és el programa de la important monografia del Sr. Rodrigo Pertegás, segons ell mateix l'exposa sintèticament.

El tercer dels treballs relatius a la vida urbana en la catorzena centúria és el ja esmentat del Sr. Ricard del Arco, referent a Osca.

Especialment remarcables són també els estudis del Sr. Ventura Pasqual i Beltran respecte de *Játiva y la elección de sucesor de Don Martín el Humano*, amb un bon apèndix documental; el del Sr. Simón sobre *l'Us de les ulleres en els països de la Confederació catalano-aragonesa en el segle XIV* (treball curiós, fruit de minucioses investigacions); el del Sr. Lluís Revest Corzo referent a *La villa de Castellón y los apuros económicos del Duque de Gerona en 1374*, basat també en diverses dades documentals i que confirma amb noves proves la desastrosa administració de la casa de l'hereu de Pere el Cerimoniós; i el que respecte al tercer casament d'aquest monarca, o sia el que celebrà amb Alionor de Sicília (i del qual nasqueren precisament els dos darrers reis de la família de Barcelona: Joan I i Martí), va redactar, acompanyant-lo amb la transcripció de diversos documents que s'hi refereixen, el distingit erudit Sr. Francesc Martínez i Martínez.

Restava sols donar compte d'altres tres treballs continguts també en el primer volum del Congrés de València: l'un d'ells, degut al Sr. Peris i Fuentes, versa sobre la Taula de Canvi de la indicada ciutat, que a imitació de la de Barcelona fou creada, sis anys després d'aquella, en 1407; l'altre, que és una monografia pòstuma del Sr. Santiago Cebrián Ibor sobre *Los Fueros de Valencia*, tracta de l'origen i caràcter de l'antiga legislació foral valenciana, dels principis que la informaren, de les seves reformes, la seva duració i les causes de la seva pèrdua. La primitiva costum de València és una carta municipal o de població de la dita ciutat, atorgada a aquesta per la lliure voluntat del Conqueridor en 1239, i estesa després a diverses viles reials del regne valencià. Quan la reforma de 1251, fou canviada la seva designació; des de llavors, del costum reformat se'n digué *Furs de València*. En 1261 reberen aquests noves esmenes i no poques ampliacions, essent jurats solemnement per Jaume I. Noves modificacions i addicions hi foren fetes en 1271 i nou jurament fou prestat llavors pel rei respecte l'observància de tal cos legal. (És sensible que en tractar d'aquest punt el malaguanyat autor de la monografia, Sr. Santiago Cebrián, addueixi com argument les Trobes apòcrifes de Mossèn Febrer.) Les correccions i afegiments posteriors a 1271 i l'evolució general de la legislació valenciana durant el període foral, així com el cas de l'abolició d'aquesta en 1707 són estudiats en la monografia del Sr. Cebrián, la qual conté també una bibliografia dels manuscrits i de les edicions, tant dels furs com dels privilegis i pragmàtiques, una indicació dels comentaristes d'aquells, i així mateix una idea general i resumida de l'antiga organització del govern de València. Finalment, cal esmentar com a treball ben documentat i interessant el del Sr. Carreres Zacarés, *Exequias regias en Valencia (1276-1410)*.

Esperem, com a digna continuació d'aquest primer volum de què acabem d'ocupar-nos, el segon, pròxim a publicar-se, que contindrà els altres treballs presentats al congrés de València de 1923, el nombre dels quals no fou pas escàs. — F. V. T.

Homenatge al Cardenal Ehrle

L'any 1924, en ocasió de fer els vuitanta anys l'Emm. Cardenal Ehrle (nat a Isny del Württemberg, el 17 d'octubre del 1845), els seus deixebles i admiradors, al cap dels quals el papa Pius XI, li retien solemne homenatge.

Fou per la Pasqua del 1922 que hom concebé a Roma la idea de l'homenatge, i el 10 de maig era comunicada a diferents personalitats científiques en una circular que fou seguida d'una altra més general, escampada arreu, per l'agost d'aquell any. Cal fer constar ací que els iniciadors de l'homenatge invitaren a sotasignar aquesta darrera circular, entre moltes figures preeminents del món científic, el membre de l'INSTITUT Sr. Rubió i Lluch.

La manera d'honorar-lo consistia en fer-li ofrena d'una miscel·lània en tres volums amb un total de 1.200 pp., a l'ensens que un *Album*, ressenya de l'homenatge, dades biobibliogràfiques, etc.